

LA JUBILACIÓ I EL LLEURE DE LA POBLACIÓ BARCELONINA

dossier

PEP MARTÍ

Introducció

Que la població d'Europa es troba en un procés d'envelliment és un fet que s'està constatant dia a dia, i no hi ha elements que ens permetin considerar que aquest procés s'aturarà. Ens trobem, doncs, davant d'un col·lectiu de gent gran en creixement, les especificitats del qual són tot sovint ignorades.

La dinàmica del mercat del treball està comportant que cada vegada s'asseixeixi la jubilació en edats més joves, de manera que la identificació entre la jubilació i l'edat legalment estipulada per obtenir-la (generalment els 65 anys) no es correspon a la realitat actual.

D'altra banda, les millores assolides pel que fa a la qualitat de vida comporten que s'arribi a la jubilació en millors condicions de salut que no pas unes dècades enrere.

Arribats en aquests punt cal plantejar-se, doncs, quina és la situació

d'aquest grup poblacional, molt important quantitativament i menys envellit i, per tant, amb més pes específic, tant pel que fa al consum d'oci com per a les potencialitats desconegudes que ofereix a la societat.

Un aspecte important d'aquesta problemàtica és l'òptica subjectiva dels individus d'aquest grup i, un altre, les expectatives que els pre-jubilats es plantejen respecte de la seva propera sortida del mercat de treball.

És en aquest sentit que l'Ajuntament de Barcelona (Àrea d'Afers Socials i Joventut) va encarregar un estudi comparatiu entre les franges d'edat més properes a la jubilació: d'una banda els jubilats i d'altra les persones que es troben en edats que hom pot considerar de pre-jubilació. Aquest article inclou les qüestions més rellevants dels resultats i se centra en els temes que ens han semblat més definidors de la problemàtica que hem analitzat.

L'accés a la jubilació

El primer element que cal destacar és que es produeix un desfasament entre les expectatives de jubilació de la gent que està treballant i la realitat dels jubilats, tant pel que fa a l'edat de la jubilació com a la manera d'arribar-hi. La població que es troba en situació de treball actiu considera que es jubilarà més tard del que en realitat farà (taula 1).

Miitantant la mostra que es va utilitzar en l'estudi citat, compresa entre les franges d'edat dels 50 anys als 70 anys -800 casos per a la ciutat de Barcelona- tenim que el nombre de les persones que es jubilen abans dels 65 anys és molt superior a les que ho fan després d'haver complert aquesta edat.

(1) INTIS, S.A. *Les expectatives de la població de Barcelona envers la jubilació laboral*. Consell Municipal de Benestar Social. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1991

TAULA 1
EDAT DE JUBILACIÓ

	Jubilat	%	Treballa	%
Entre 50 i 54 anys	21	10,4	-	0,0
Entre 55 i 59 anys	37	18,3	7	2,3
Entre 60 i 64 anys	79	39,2	67	22,3
Entre 65 i 70 anys	65	32,1	194	64,7
No voldria jubilar-me	-	0,0	6	2,0
NS/NC	-	0,0	26	8,6
Total	202	100,0	300	100,0

Són diversos els factors que interveuen en aquesta disociació entre expectatives i realitats, d'entre les quals cal destacar que només un 4 % de la població treballadora considera que s'acollirà a una jubilació anticipada per proposta de l'empresa, quan en realitat es va constatar que aquest concepte va ser utilitzat per un 22 % dels que actualment es troben jubilats (taules 2 i 3).

D'aquesta manera ens troben que,

si bé la determinació de gent gran es produeix per un procés vegetatiu i no es veu incrementat per aquests elements, si que hem de considerar que la població «passiva» post-laboral és molt superior a la que s'estipula mitjançant les ordenances laborals i, en conseqüència, la població potencialment utilitzadora d'equipaments públics adreçats als jubilats supera les previsions que en funció de l'edat es poden plantejar.

Per què la població considera que es jubilarà més tard del que en realitat ho fa? Un dels factors que hi interveuen és la imatge que es té de la jubilació. Es considera massa sovint que aquesta etapa no és altra cosa que una època passiva en la qual ja no hi ha res a fer, perquè la persona quan hi arriba ja ha exhaurit les seves possibilitats de treball.

Es veu, doncs, la jubilació com una etapa passiva en la vida d'una persona i

TAULA 2
MANERA D'ACCEDIR A LA JUBILACIÓ

	Jubilat	%
Perquè tenia l'edat reglamentària	68	33,6
Em vaig jubilar voluntàriament	44	21,8
Em vaig jubilar anticipadament quan ho va proposar l'empresa	44	21,8
Altres possibilitats	46	22,8
Total	202	100,0

TAULA 3
MANERA DESITJADA D'ACCEDIR A LA JUBILACIÓ

	Treballa	%
Quan tingui l'edat reglamentària	175	58,3
Em jubilaré voluntàriament	99	33,0
Em vull acollir a la jubilació anticipada que proposi l'empresa	12	4,0
Altres possibilitats	9	3,0
No voldria jubilar-me	2	0,7
NS	2	0,7
NC	1	0,3
Total	300	100,0

això comporta que, pel que fa a la imatge, es consideri una certa marginalitat en el col·lectiu, des de tots els punts de vista.

La ciutat com a lloc per viure-hi

S'ha de descartar el fet que la jubilació pugui representar un retorn al lloc d'origen de la població quan aquesta és de fora o bé una «fugida al camp». Les respostes obtingudes a través de l'estudi ens demostren que:

D'una banda, la població enquesta-da és originària en un 60% d'altres municipis de fora de Barcelona, és a dir, només un 40 % ha nascut en la ciutat on resideix.

D'altra banda, només un 1,4 % manifesta tenir ganes d'anar a viure a d'altres municipis diferents del de Barcelona. Això ens indica un grau d'arrelament a Barcelona molt important. La ciutat continua sent el lloc per viure a més d'haver estat el lloc de treball.

Així mateix, la majoria dels que volen canviar de zona de residència manifesten interès per altres zones de Barce-

lona. Així doncs, s'ha produït un arrelament a la ciutat. I encara un darrer element ens determina que es tracta d'una població urbana. El percentatge de persones que manifesten interès per anar a viure a zones rurals és mínim.

Aquests fets constaten que, independentment de si es produeix o no un canvi de residència, serà la ciutat la que haurà d'assumir la seva gent gran, i els serveis i equipaments que utilitzaran seran els de la ciutat actual.

El deteriorament físic

Un 40% dels jubilats manifesten patir algun tipus de malaltia. Malgrat això, tots gaudeixen d'autonomia pròpia, si bé en diferents nivells. Tinguem en compte que la mostra comprenia persones fins els 70 anys, i que no es van obtenir informacions de persones d'edats superiors.

Una part minoritària, però preocupant, dels jubilats (4%) manifesta no disposar de cap tipus de cobertura sanitària. Aquest fet és més preocupant, fins i tot, si considerem, com acaben de dir, que la mostra estava feta sobre la població

d'edat compresa entre els 50 i els 70 anys, cosa que pot pressuposar l'existència de persones d'edat superior a l'esmentada, que es troben així mateix mancades d'assistència sanitària.

La nova soledat del jubilat

Una de les conseqüències que sembla comportar de manera directa la jubilació, és l'increment porcentual de persones que diuen que se senten soles. Aquest percentatge és un 10 % més elevat en els jubilats que entre la població treballadora. La relació laboral, doncs, comporta que aquesta soledat no sigui tant manifesta. Considerem, no obstant, una xifra molt significativa el fet que un 84 % de la població jubilada no manifesti sentir-se sola.

Aquests percentatges es veuen augmentats pel que fa a l'existència d'avorriment i monotonia (23 % dels jubilats). Els treballadors en actiu, d'altra banda, estan menys afectats per aquests temes (taula 4), la qual cosa ens permet deduir que la incapacitat de saber substituir les hores que els ocupava el treball actiu per altres

TAULA 4
MANERA DESITJADA D'ACCEDIR A LA JUBILACIÓ

	Manifesten sentiment de soledat	Manifesten sentiment d'avorriment i monotonia	Total
Jubilats	15,8	23,3	202
Treballadors	6,0	8,7	300
Aturats i altres	10,0	35,0	40
Mestresses de casa	14,0	22,1	258

activitats comporta aquest elevat percentatge d'avorriment.

I arribats en aquest punt, sembla que salta a la vista la necessitat d'esbrinar el perquè es produeix aquest elevat percentatge d'avorriment. En aquest sentit, més del 40 % dels jubilats manifesten disposar d'excés de temps lliure (taula 5), fet que en canvi es dona només en un 3 % de la població treballadora. Davant d'aquestes dades hem de considerar que, al jubilat, aquest excés de temps lliure li ha vingut de sobte, i això pot portar com a conseqüència l'existència d'avorriment i la sensació de soledat que anteriorment hem assenyalat.

Les expectatives de la població treballadora respecte de l'existència de temps lliure quan es jubili, és que en disposarà de molt. Pràcticament la meitat de la població treballadora considera que disposarà de tot el dia lliure. Així doncs, l'excés de temps lliure que manifesten sentir els jubilats es podria intuir abans d'assolir la jubilació. El problema rau en el fet que la població treballadora espera disposar de molt temps lliure, sense considerar, però, que aquest temps lliure es

pot convertir en excessiu, amb les conseqüències que això comporta.

Entre altres coses, perquè ells mateixos (més del 50%) ens manifesten que quan assoleixen la jubilació no pensen fer res en especial. La previsió de les activitats que realitzen és pràcticament de les mateixes que realitzen durant el temps lliure de què disposen quan estan treballant. D'aquí es pot deduir que la població treballadora en actiu no considera que la jubilació li permetrà la realització de més activitats. Així doncs, el pas a la jubilació no modifica els costums, tot i que incrementa el volum de temps lliure disponible per fer allò que s'estava avesat a fer (taula 6).

Es dedueix, en conseqüència, que es plantegen la jubilació com una renúncia a la vida activa.

Els serveis públics de lleure

Una quarta part de la població jubilada manifesta no tenir opinió respecte dels serveis públics que per a ells hi ha a la ciutat.

D'altra banda, tant els jubilats com

els treballadors en actiu manifesten de manera majoritària una preferència pels equipaments compartits, enfront dels equipaments específics per a la seva edat.

Pel que fa als Centres cívics, les expectatives d'utilització de la població prejubilada són força superiors a la realitat d'utilització dels jubilats. En aquest sentit, els treballadors en actiu consideren, en un 24 %, que utilitzaran aquests centres i en realitat ho fa només un 13 % dels jubilats.

Tampoc no sembla que els viatges subvencionats gaudeixin d'una acceptació majoritària. Pràcticament la meitat dels jubilats va fer algun viatge durant l'any passat, però només un 6 % van realitzar algun viatge en el darrer any (1989) organitzat per alguna associació o institució, mentre que pràcticament un 30 % ho va fer pel seu compte. No estem, però, en condicions d'afirmar (a partir de la informació disponible) si els jubilats que no varen utilitzar els viatges subvencionats ho varen fer per voluntat pròpia o bé per manca de places (taula 7).

TAULA 5
EXISTÈNCIA D'EXCÉS DE TEMPS LLIURE

	NC	Sí	No	Total
Jubilats	0,5	42,5	57,0	202
Treballadors	0,3	3,0	96,7	300
Aturats i altres	2,5	55,0	42,5	40
Mestresses de casa	0,8	22,8	76,4	258

TAULA 6
ACTIVITATS DE LLEURE MÉS FREQUENTS

	Jubilats		Treballadors	
	Quan treballava	Actualment	Quan es jubili	Actualment
Estar a la llar, ajudar a la família	44,4	39,0	37,7	40,3
Res en especial, descansar	16,2	21,3	14,0	13,3
Veure la televisió	10,0	9,0	5,7	8,4
Reunir-se amb els amics	5,4	4,5	11,0	9,3
Llegir, escoltar música	5,0	5,0	8,0	7,7
Passejar, veure el paisatge	5,0	9,0	7,3	7,0
Altres	4,0	2,5	3,3	2,0
Jugar a cartes, jocs de sala	3,0	2,5	3,0	1,7
Bricolatge, afeccions	3,0	5,0	6,0	5,0
Anar al cinema, al teatre	2,0	1,0	3,0	4,0
Anar al bar	1,0	0,5	0,7	1,3
Jugar a la petanca	1,0	1,0	0,0	0,0
NS/NC	0,0	0,0	0,3	0,0

TAULA 7
MANERA DE REALITZAR EL VIATGE

	Jubilats	Treballadors	Aturats /altres	Mestresses de casa
No ha fet cap viatge	56,0	49,0	57,5	56,2
Pel seu compte	28,2	39,7	40,0	32,6
Agència	9,4	8,7	2,5	8,1
Associació o institució	6,4	2,6	0,0	3,1
Total	202	300	40	258

La inserció social dels jubilats

Un cop acabada la vida laboral, només queden dues possibilitats de relació social estructurada: la família i l'associacionisme. D'aquí ve que aquesta qüestió fos plantejada com un element clau de l'estudi.

Els jubilats donen menys importància al fet d'associar-se que els treballadors, que tenen una actitud més activa (taula 8).

Sembla deduir-se que els col·lectius, les especificitats dels quals comporten

explícitament poca relació amb altres membres de la comunitat, manifesten una opinió menys favorable envers les qüestions socials.

El grau de pertinença a partits polítics i a sindicats és pràcticament insignificant, la qual cosa ens ve a dir que la participació social, quan n'hi ha, es canalitza mitjançant altres entitats.

Només un 13 % de la població jubilada enquestada es troba integrada en associacions de gent gran. Cal recordar, però, que la mostra analitzada s'aturava als 70 anys i, per tant, les edats superiors

no han estat consultades en aquest estudi (taula 9).

Per ordre de preferències, tant pel que fa a les expectatives de la població pre-jubilada com a la realitat dels jubilats, les associacions que tenen més atractiu, després de les de gent gran, són les associacions de veïns, (un 12 % dels jubilats manifesten pertànyer a alguna AAVV).

Pel que fa al voluntariat -és a dir, la possibilitat de realitzar una activitat socialment productiva- val a dir que els dos col·lectius tenen una opinió molt favora-

TAULA 8
IMPORTÀNCIA D'ASSOCIAR-SE A ALGUNA ENTITAT SOCIAL

	Jubilats	Treballadors	Aturats /altres	Mestresses de casa
Molt	14,3	18,3	17,5	19,0
Bastant	29,7	36,0	27,5	32,1
Cap	56,0	45,7	53,0	48,9
NC	0,0	00	2,5	0,0
Total	202	300	40	258

TAULA 9
PERTINENÇA A ASSOCIACIONS

	Ag. polítiques o partits	Sindicats	Centres excursionistes	Clubs esportius	Ass. religioses	Ass. culturals	Ass. de gent gran	Ass. de veïns	Total
Jubilats	2,0	3	1,9	6,9	4,0	5,4	13,4	12,4	202
Treballadors	1,0	5,3	4,0	18,6	8,4	11,6	0,7	15,3	300
Aturats	0,0	0,0	0,0	16,0	8,0	16,0	4,0	20,0	25
Mestres. de casa	1,2	0,0	2,7	5,0	11,2	7,3	8,9	7,0	258
Altres	13,3	13,3	6,6	13,3	0,0	0,0	0,0	26,7	15

ble respecte de les tasques de voluntariat social. Amb unes diferències percentuals mínimes, els treballadors en tenen una imatge lleugerament més favorable que els jubilats.

I pel que fa al desig de fer aquestes tasques de voluntariat social, es produeix un desfasament considerable entre el compromís que estan disposats a assumir els jubilats i els treballadors en actiu (27% dels jubilats manifesten disposició de fer treball voluntari i, en canvi, aquest percentatge se situa en un 43% dels treballadors).

Podríem considerar, doncs, que la majoria de jubilats plantegen el voluntariat com una tasca que ells han de rebre i, no tant, exercir.

L'ús del temps dels jubilats

Per concloure, i en un intent de sistematitzar el que fins ara s'ha dit, plantejem les següents qüestions a tall de reflexió: entre la població activa no hi ha consciència que la jubilació pot arribar abans del que un voldria. Aquest fet està molt relacionat amb la dificultat per assumir el final de la vida activa que hom espera, que tardarà molt en arribar, i es manté la idea que darrera de la jubilació no hi ha res més que una etapa d'espera vegetativa.

En part, això s'explica perquè no està en absolut assumit el gran canvi que s'ha produït respecte del temps en què es pot gaudir de la jubilació. En primer lloc, la gent es jubila abans de l'edat estipulada i, en segon lloc, l'esperança de vida és

molt més elevada. En conseqüència, es disposa de molt més temps i en millors condicions que en dècades passades. Aquest procés no ha anat lligat a un canvi de mentalitat pel que fa a la jubilació i, per tant, la població (activa i jubilada) no es planteja un projecte de vida per a aquesta etapa, que en canvi ha passat de ser una etapa de 10 o 5 anys o menys, a ser una etapa de 10, 15, 20 anys o fins i tot més.

Ens atreviríem a dir que, en definitiva, hi ha tres condicionants que determinen la passivitat a què ens hem estat referint:

En primer lloc, hi ha una sensació de por, de desconcert, que comporta poques ganes de pensar en la jubilació per propera que estigui.

En segons lloc i lligat o derivat del que s'acaba de dir, no hi ha un projecte de vida específic per a aquesta etapa, ni individualment (projectes personals) ni socialment (marcs relacionals). Es preveu fer el mateix de sempre amb el doble o el triple de temps disponible.

El tercer element és que no està assumida la conseqüència personal del canvi demogràfic global.

Cal, doncs, al nostre entendre, que els diferents estaments de l'administració, com també els representants de la societat civil i més concretament les organitzacions de gent gran, intensifiquin esforços i col·laborin a dissenyar i planificar programes i projectes adreçats a resoldre aquests problemes per facilitar que aquesta etapa vital pugui ser viscuda positivament i activament en benefici

dels jubilats i de la societat. No ens referim només als aspectes que poden representar millores individuals mitjançant increments pressupostaris destinats als components d'aquest sector de la població, sinó bàsicament a les mesures que puguin generar dinàmiques de vida activa. Potser la millor manera d'il·lustrar això és recollint la ja molt coneguda frase: «no s'han de donar anys a la vida sinó vida als anys». 